

Skovjordbær med frugter og blomster blandt roser og græsser. Maleri af O. D. Ottesen, 1843.

pile stå langs vejen · og jordbær vokse røde, ·
med mindre I vil kede · den kommende slægt
til døde *Sophus Claussen* (6).

LITTERATUR: (1) 789o 93; (2) 1003 37; (3) 585e
17; (4) 821o 43; (5) 529c 188; (6) 131 56.

Nellikerod, *Geum*

FEBER-NELLIKEROD, *Geum urbanum*; grundbladene lyreformet delte, bladene på den 30–60 cm høje stængel tredelte; de ret små langstilkende blomster har 5 gule kronblade kortere end bæ-

gerfligene. Griflen bliver til en krogformet »hale« på frøene. Almindelig på skyggefulde steder i skove, krat, ved gårder.

Den tykke rodstock er indvendig lyserød og dufter svagt af kryddernellike: *nellik blomst*, -urt 1596, *nellik rod* 1648ff, måske også fordi roden blev sat på øl for at give det nellikeduft (1), sml. nedenfor. *Benedikte* slutningen af 1400-t–1810, *benediktsurt* 1533, -rod 1640, ændret til *bentsurt* 1648–1877; drogen hed før Linné *Herba benedicta* 'velsignet urt' og var et højt skattet lægemiddel (2). *Garaffelurt*, -rod 1678 efter før-linnéisk Caryophyllata; *feberrod* 1793 (konstrueret navn) –1804, *martsurt* 1795–1848, indsamlet i marts havde planten størst lægekraft; *staggerurt* Bornholm slutningen af 1800-t, *staggermadk* = insekt som har lange ben og vaklende (stagga) gang, frugtstanden med de blivende grifler er sammenlignet med et insekt og dets strittende ben (3).

ENG-NELLIKEROD, *Geum rivale*, er lavere (15–45 cm), men blomsterne større, klokkeformede og nikkende med rødbrunt bæger og kødfarvede eller gullige kronblade; frøhalerne knæbøjet. Meget alm. på enge, i fugtige kratskove.

Benediktsurt 1688–1783, hed før Linné *Benedicta sylvestris*, sml. under førstnævnte art. *Kopatte* 1769ff; Bornholm, også om kodriver (s. 357), efter blomstens form og stilling; *Vorherres brød* 1793–1877; Jylland, børn sugede nektar af blomsterne; *rødklokke* 1821ff; Alborgegnen o. 1870, *engklokke* 1821ff; Fyn, NSjælland, Bornholm; *vild akeleje* København o. 1870, blomsten kan minde lidt om akelejens (bd. 2); *randersrose* Jylland o. 1900, *aftenlukker* Sønderjylland, *klokke* Sønderjylland, Fyn, Tåsinge, Ærø, Langeland, Lolland, Møn, Bornholm, måske i stednavnet Klokkeeng 1684 Vestermarie; *klokkeblomst* Jylland, Fyn, Langeland, Sjælland, Bornholm, *fåreklokke* Ø og Sønderjylland, Sjælland, Bornholm, *koklokke* Øjylland, Thy, Sjælland, *klokkeurt* Øjylland, ØSjælland, *ringeblomst* VFyn, *klokkedreng*, *kirkeklokke*, *fårebjælde*, *moseklokke* og *ålokke* NSjælland, *hængeklokke*, *præsteklokke* og *bjælde* Bornholm. *Kukmandsblomst* Grenåegnen og *kukmandsurt* Horsens o. 1870, blomstrer når gøgen er kommet; *præstedøtre* Vejleegnen o. 1870 vel omdannet af navnet præste- eller kirkeklokke, jf. *præstekrave* Ærø; *tjærestikke* NJylland (Tolstrup), *tjærekande* 1877; Sjælland, efter blomstens eller bægerets farve og form, *kaffekande* Vallø; *humleblomst* Bornholm, forleddet beslægtet med humpel – klump, se humle bd. 2,

men blomsten besøges også af humlebie; *honingblomst*, *sukkerblomst* og *sødblomst* Amager, fordi børn har suget honning af blomsterne. Efter frugtstanden med lange frøhaler som en dusk hårtjavser: *brune drenge* Als, NSjælland, *røde drenge* Roskildeegnen o. 1870, MSjælland, *barhovede drenge* og *rødhovede drenge* NV-Sjælland, Møn, *nøgne drenge* Roskildeegnen, *røde* eller *skotske hunde* Fyn o. 1870, sml. *ko-bjælde* bd. 2 (4).

LITTERATUR: (1) 232 49; (2) jf. 348c 107f; (3) 689 1,651,655f; (4) 689 1,652–55; 148 10,160.

FEBER-NELLIKEROD SOM LÆGEPLANTE

Roden spist daglig værner mod lammelser; drikkes udtræk af roden får man en smuk teint; lægges planten i hus eller værelse, kan ingen frø, slange o.a. giftigt kryb holde sig skjult dér (1400-t; 1).

Christiern Pedersen 1533: roden spises eller indtages med drik mod forgiftning (85b), for epilepsi spises roden i mad eller drikkes vand destilleret af roden og blandet med pulveriseret spidsglans (6a), mod hæshed en olie destilleret af roden og blandet med bævergejl (14b), den knuste rod lægges på små mundsår (14a).

Vinafkog af roden drikkes for at stille »vrid« i tarme og livmoder (1500-t; 2). Uden andet lægemiddel kan den, der styrtede ned, indgives den tørrede og knuste rod, som også er anvendelig mod »tarmbrud eller nederløb« og til at stille for kraftig menstruation (1648; 3).

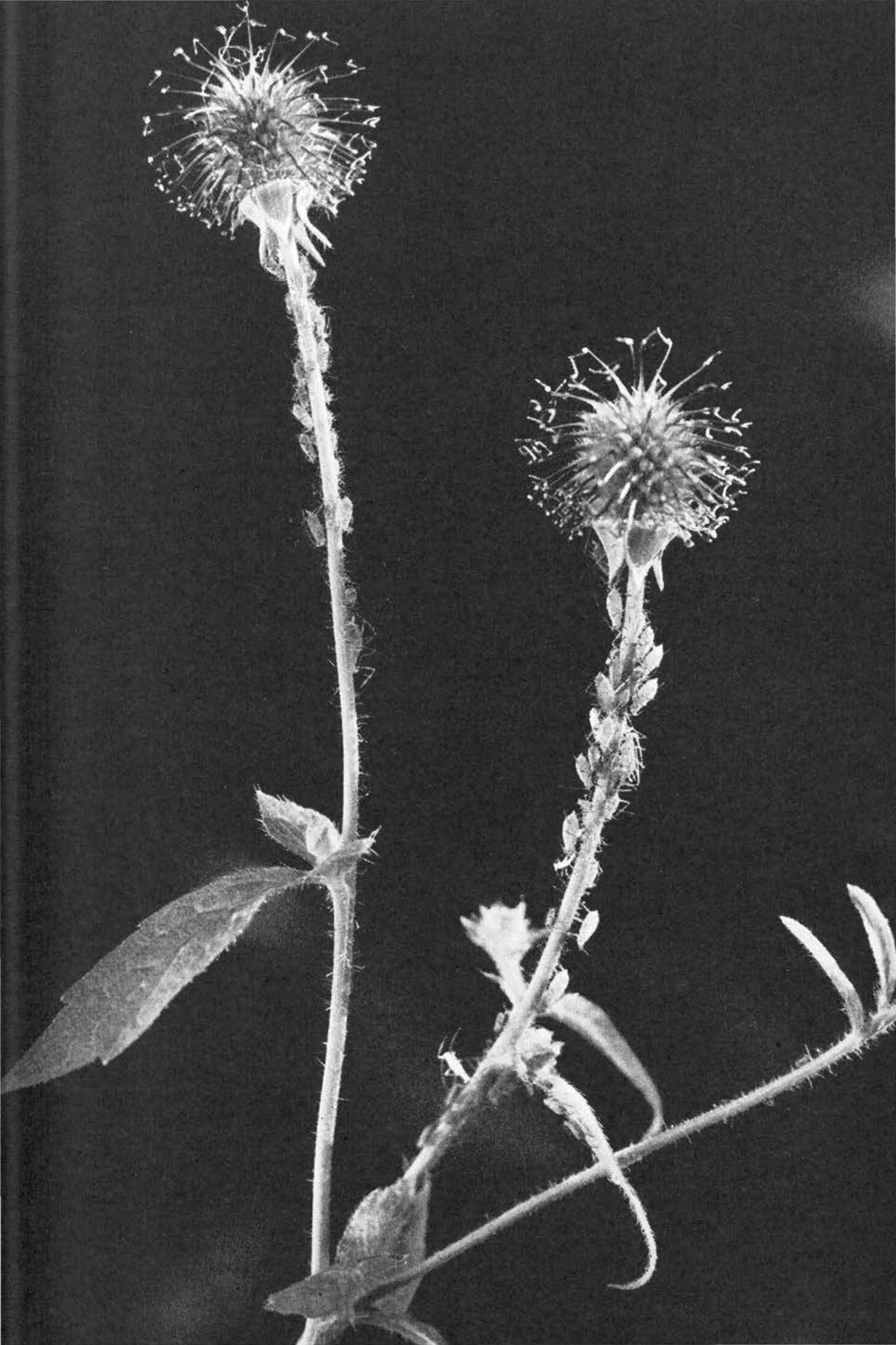
Roden var officinel i Danmark 1772–1933, den føres endnu på nogle apoteker. Blev på Fyn sat på brændevin mod koldfeber = malaria (Svenstrup godsarkiv o. 1790–1800) og omtales som styrkende, sveddrivende, modvirkende forrådnelse (4). Et udtræk af roden drikkes mod diarré (5). Rodstocken giver en adstringerende droge; eng-nellikerod kan anvendes som feber-nellikerod, men har ringere kvalitet (6).

Den pulveriserede rod strøs i fårets øje, hvis blinkhinden er faldet frem (o. 1700; 7).

LITTERATUR: (1) 348c 109; (2) 841 1577,9; (3) 697 1648,39; (4) 398 1806,503 og 1821,580; (5) 597 278; (6) 599b 1,201; (7) 83 280.

ANDEN ANVENDELSE

Husmødre plejer at blande den småtskærne rod af feber-nellikerod med tørre citronskaller og hænge det i pose i øltønden, så bliver øllet ikke surt i Hundedagene (1648; 1); roden giver øl en mere behagelig smag og holder det frisk (2).

Den er brugt som erstatning for kanel (Danmark?), kan anvendes til garvning og farve brunt; de unge blade spises som salat og anvendes som te (1806; 3). Feber-nellikerod farver gult (4). – Børn suger nektar af blomsterne, jf. navne s. 168.

LITTERATUR: (1) 697 40; (2) 696 1761,215; 398 1806,503; (3) 398 1806,503 og 1821,580 sml. 712 37; (4) 946 7.

PROSA OG PÆSI

Se på en nellikerod, er den ikke dejlig? Er blomsten ikke som en ung, forklædt pige, der har taget en kort, brun domino over sit luftige, blegrøde skørt! *Sophus Bauditz* (1) – nellikeroden med sit ansigt gemt bag tykke, brunrøde bægerblade, en lille ung pige, en jomfru med kinder, der rødmede i forventning og drøm, eller blegt skjulte sit savn bag de lukkede bægerbladets ly *Mette Skibsted* (2); 18–19 år, studier ... let foroverbøjet under vægten af rygsækken stod de dér ... som to nikkende nellikerodsblomster (a); hendes svære brune hår ligesom tyngede hendes hoved ganske let fremover og bragte hende til at ligne en lille klokkeblomst eller en engnellikerod, der står og nikker eftertænksomt, men dog halvt i drømme i sommervindens blide træk (b) *Knud Poulsen* (3) – de havde ligesom hat af den slags, som heltinderne brugte i stumfilmens dage – eng-nellikerod *Kelvin Lindemann* (4).

I den prangende vår · som en Askepot står · i sin gråbrune kjole med kyse om hår, · klædt i uld, som så blødt · med lidt gult og lidt rødt, · sine tugtige folder om hvergarnet slår *Aage Hoffmeyer* (5); nellikerod, stængel-dunet · er ydmyg, · – har bæget halvt lukket; · det er som en lampe med tunger · og silke – matgul – overtrukket. · · Du lever – som renhedens billed' · og står som en lav synderinde, · der skjuler sit ansigt – og ikke · kan fred og husvælske finde *Ebbe Jahn-Nielsen* (6), nellikeroden [har] fløjlschat med lyserødt silkefor *Otto C. Fønss* (7). *Aage Hoffmeyer*, *Nellikerod* (5).

LITTERATUR: (1) 51b 220; (2) 725b 2/11 1947; (3) a 730d 116, b 730 16; (4) 635b 15/3 1954; (5) 388b 54f; (6) 425c 10; (7) 283 6.

Mjødurt, *Filipendula*

ALMINDELIG MJØDURT, *Filipendula ulmaria*, er almindelig på fugtige steder (enge, grøfter etc.),

den bliver indtil meterhøj, har mellembrodt fjersnitdelte blade med ofte hvidfiltet underside og hvide, vellugtende blomster samlet i en tæt affladet top.

Mjødurt o. 1300ff (miothyrt), planten har været anvendt som smagskorrigens på mjød, i nyere tid er navnet sat i forbindelse med blomsternes søde duft; indgår i skånske stednavne 1231, i Midurteng 1817 Bornholm; omdannet til *melurt* o. 1700, *mejurt* 1648–1700, *mølurt* Bornholm. *Gedeskæg* 1648–1900 vel fordi blomsterstanden kan ligne dyrets skæg; *dronningen i enge* 1767, *engdronning* 1769ff; Lolland, *fjerblomst* Sønderjylland, *korsurt*, -blad Lolland, uvist hvorfor; *spiræa* 1793ff efter det ældre slægtsnavn. – Færøerne: *mjaðarurt* 'mjødurt', o. 1780 *mjearurt*; *svartagræs* 1800, øt vel til ata = tilsøle, besudle ∴ anvendt som farvestof, se nedenfor.

KNOLDET MJØDURT, *Filipendula hexapetala*, har på rodgrenene opsvulmede knolde; de næsten bladløse 30–50 cm høje stængler bærer en top af større hvide, i knopstadiet røde blomster. Hist og her på bakker og høje enge, mellem krat.

Rød stenbræk o. 1530–1821, det før-linnéiske navn var *Saxifraga rubra*, planten blev på grund af knoldene regnet til stenbræk (s. 41), begge desuden brugt mod blæresten. *Galteknop* 1688–1794, *galteknop* o. 1700–1835, knoldene opredes og ædes af svin jf. *svineknold* 1821ff, *Ålborgeggen* o. 1870, *grisespiræa* 1793–1821, *galtespragle* Bornholm, om -spragle se gåsefod bd. 2. *Bondemuskat* 1648–1838, *bergmandel* 1688–1838, planten gror på bakker («bjerg»), knoldene ligner muskatnødder eller mandler.

LITTERATUR: 689 1,601–03; 751 121f, 190,197.

LÆGEMIDLER

Harpestræng-afskrifter o. 1300 (1): Alm. mjødurt drikkes med vin for hugormebid; de knuste frø blandet med olie dryppes i smertende øre; saften på klæde vædet dermed indsnuses for snue, saften anbringes på cancer, de knuste rødder modvirker øjsygdomme; lugter gravid kvinde til blomsterne aborterer hun, ligeså hvis den knuste rod anbringes under fosteret; roden knust med honning spises mod hoste, den stegte rod indtages eller rodafkog drikkes mod blodspytning og brystonde, roden knust i vin giver lyst til kvinde, virker urindrivende, lægges med eddike på frost i fødder.

Blade og rødder kan bruges som omslag på sår, knust til plaster på podagra (1533; 2). *Simon Paulli* 1648, 231ff: Knoldet mjødurt ud-